

Om ungdomsspråk

Den unga generationens språk upphör aldrig att intressera. Också språkforskaren Ulla-Britt Kotsinas har fascinerats av ungdomars språk och det har resulterat i två nya böcker. *Ungdomsspråk* och *Vrålbedåriskt* recenserar här av biträdande professor Marika Tandefelt och filosofie doktor Hanna Lehti-Eklund.

Dessutom presenteras ett par undersökningar av finlandssvenskt ungdomsspråk.

Ungdomsspråk liksom

"Slangen hotar vår ordsfatt" (Dagens Nyheter 1918)

"Slangspråket smittar den språkrötte" (Aftontidningen 1943)

"Rinkebysvenskan ska bekämpas!" (Facklärares 1989)

Många är de vuxna språkbrukare som har gått i härnad mot en yngre generations språk. Stridsropen mot ungdomens förflackade och förfärliga språk har skallat tillsammans med de stridstrupeter som har samlat skarorna till protest mot ungdomens fördärvliga och förtappade musiksmak och umgängesvanor.

Allt ungdomar gör och säger har med andra ord under alla tider varit inte bara fel, utan rentav farligt. Men hur låter ungdomsspråket egentligen om det undersöks med de medel som står till buds inom språkvetenskapen, särskilt sociolingvistik? I en nyutkommen bok, *Ungdomsspråk*, av docent Ulla-Britt Kotsinas vid Stockholms universitet får vi en mångsidig och välskrivna skildring av det språk som talas i dag av ungdomar i Stockholm. Boken är roande och nyttig läsning också för oss i den östra delen av det svenska språkområdet.

Det material som Ulla-Britt Kotsinas bygger på är inspelningar gjorda i olika delar av Stockholm. Hon kan också falla tillbaka på sina undersökningar om invandrarsvenska och om Stockholmsslangens historia. Hon är dessutom väl inläst på andra forskares undersökningar av ungdomars språk i tal och skrift.

Här kommer jag främst att ta upp ungdomars samtalsstil, vuxnas stereotypa uppfattningar om slang och ungdomsspråkets skenbara brist på "grammatik". Kotsinas visar att den tränade lingvistens öra och öga möter ett annat språk än den snabba kaskad av hela och halva obegripligheter som den otränade språktyckaren retar upp sig på.

Samtalsstil

Med samtalsstil avses dels hur språkliga byggestenar som ord, satser och meningar används, dels hur icke-språkliga medel som taltempo, röststyrka, tonhöjd och förändringar i röstkvaliteten utnyttjas. Till samtalsstilen hör också hur själva samtalet utformas: byter man ämne snabbt, talar man i mun på varandra, förutsätts man tala utförligt och explicit, får man vara öppet subjektiv, hur upprätthålls kontakten mellan talarna och på vilket sätt ger man över ordet till någon annan eller bryter in och erövrar det?

Vuxna som åhör, men inte själva deltar i ett samtal mellan ungdomar konstaterar ofta att ungdomar talar i mun på varandra, är oartikulerade och högljudda. De vuxna har kanske rätt, men de drar fel slutsatser. Samtal mellan ungdomar tycks ju fungera trots att vuxna inte hänger med i det som sägs.

Enligt Kotsinas kan ungdomars sätt att samtala närmast sägas vara prov på en stil som av samtalsforskare brukar kallas närhets- och engagemangsstilen. Den karaktäriseras också bland vuxna av att man talar fort, att man byter taltur snabbt och

delvis överlappande, att man kommer med tydliga och ljudliga kommentarer medan någon annan har ordet, att man inte tolererar pauser och tystnad och att man med hjälp av variationer i röstläge dramatiserar eller understryker det man vill säga. Motsatsen är en stil som kännetecknas av distans och hänsyn. Närhets- och engagemangsstilen kan också tolkas som tecken på dominans och hänsynslöshet, medan den formella stilen kan uppfattas som brist på intresse för samtalspartnern och allmän social flegma.

Ungdomar som samtalar bygger ofta upp en gemensam berättelse. De berättar och redogör inte alltid för varandra, utan de åstadkommer en verklighetsbeskrivning tillsammans. Ungdomar bearbetar och tolkar helt enkelt sina erfarenheter med språkets och kompisarnas hjälp.

De som tillhör samma gäng känner varandra väl och träffas ofta, och de behöver därför inte vara så utförliga och explicita i sitt tal. Det utsagda kan kompiserna fylla i. Det som inte uttrycks med ord – kärlek, beundran, rädsla, avsky, förvåning m.m. – kan förmedlas till samtalspartnern på annat sätt. Ungdomar använder t.ex. ofta s.k. ljudord: *blää* (äckel), *ääh* (förakt), *iih* (panik), *ööh* (förvåning), *hehe* (förlägenhet) och *choff* (om något som flammar upp). Orsaken är inte att de saknar ord, utan att de väljer ett mer expressivt alternativ som i bästa fall tillför yttrandet en viss dramatik.

Citat och pseudocitat

Det som skiljer ungdomars samtal från vuxnas är också den rikliga förekomsten av citat och pseudocitat. När ungdomar återger något de har varit med om spelar de så att säga upp scenen en gång till med hjälp av något tillspetsade repliker. Också påhittade citat kan användas för att återge vad den berättande kände, tänkte eller ville i ett sammanhang som han eller hon berättar om.

Tekniken att inte bara återge det som hände, utan att också förmedla en version av det som sades, kan förknippas med en vuxen och kvinnlig samtalsstil som ofta har starka drag av närhet och engagemang. Avståndet mellan ungdomars samtal och det formella standardspråkliga samtalet, speciellt män emellan, är onekligen stort. Men det krymper obönhörligen med tilltagande ålder, utvidgat socialt kontaktnät och stigande utbildningsnivå. Det är nästan litet synd. De samtal som Kotsinas återger har nämligen färg, fart och konktion.

Mindre slang än väntat

Ungdomar talar alltid slang och vartannat ord de yttrar är dessutom en svordom eller något annat fult ord. Så skulle man kunna sammanfatta många vuxnas stereotypa uppfattning om hur ungdomar talar. Ulla-Britt Kotsinas har också försökt ta reda på om de vuxna har rätt på de här punkterna.

För att kunna avgöra om "ungdomar alltid talar slang" måste forskaren först bestämma var gränsen mellan slang och vardagligt talspråk går. Kotsinas funderar över hur ord som *dagis*, *fixa* eller *tjejskall* definieras. De är visserligen vardagliga, men de kan också användas i vissa typer av skriven text. Hon frågar sig också när ett ord upphör att vara slang och blir allmänt gångbart t.o.m. i skriftspråket. Vid sekelskiftet var *stilig*, *skojig* och *bussig* slang. Några årtionden senare dyker *banta* och *permanent* upp som nya slangord. Läsaren inser lätt Kotsinas och andra språkforskarens dilemma.

Även om Kotsinas har varit generös med beteckningen slang kommer hon ändå fram till att andelen slangord i det inspelade material som hon analyserar är liten. Den uppgår inte till mer än 3,1 % av alla yttrade ord. När Kotsinas undersöker hur mycket slang som ingår i ordklasserna substantiv och adjektiv blir andelen något större: 14,2 % respektive 15,8 %.

Kotsinas har räknat vidare och sett efter i hur hög grad ungdomarna är ensidiga, torftiga, i sitt slangbruk. Bara ett ord (*tjeji*) dyker upp mer än 100 gånger och endast åtta slangliknande ord (t.ex. *kul*, *jobbig*, *kompis* och *snacka*) förekommer mer än 50 gånger. Variationen är med andra ord stor, vilket tyder på att det slangordförråd ungdomarna har använt är omväxlande och rikt.

Och så är det det här med svordomarna. Här blir varje fördomsfull och bigott vuxen språkbrukare gruvligt besviken. Inte mer än futtiga 0,4 % av det totala antalet ord kvalificerar sig som svordomar. När Kotsinas lägger till alla ord med prefixet *skit-* kommer hon upp till 0,5 % och det är fortfarande ett mycket lågt tal. Vuxna människors stereotypa uppfattning om det ständiga svärandet måste ha någon annan förklaring. Jag kan tänka mig att svordomarna helt enkelt är mer tabu i vuxenvärlden och att de därför noteras lättare och väcker starkare känslor, speciellt när de används av unga kvinnor. Kotsinas konstaterar också att svordomar säkert förekommer oftare i sammanhang som bandspelaren och språkforskaren inte når. Hon påpekar att hennes undersökning därmed visar att

Exempel: så (1) typ (2) om (3) de ringer nå, så (4) säger rom så 'är (5) ba (6) spelar du nå instrument typ (7) ba (8)

Kotsinas: "Så som inleder de första två satserna (ord 1, 4) fungerar som satsinledare och samtidigt som en sorts framflyttare som markerar att talaren fortsätter sitt yttrande. Det första typ (ord 2) anger att det som nu följer är exemplifierande och hypotetiskt, det senare markerat också med subjunktionen om (ord 3). Så 'är (ord 5) pekar framåt mot en fortsättning, och eftersom det

kombineras med *säger* signalerar det citat, ungefär som ett anföringstecken, medan *ba* (ord 6) snarare har kolonfunktion. Att citatet inte är ordagrant utan ett exempel på vad som skulle kunna sägas i situationen markeras av *typ* (ord 7), och sekvensen avslutas med *ba* (ord 8) som har funktionen att markera slut på satsen som en punkt. Samtalspartiklarna har således delvis olika funktioner, vilket hänger samman med att deras ursprungliga betydelseinnehåll alltid på något sätt färgar av sig på användningen även i de fall då de synes vara som mest tömda på innehåll."

ungdomar kan byta stil och "sila snacket" när det behövs.

När vuxna reagerar på slang och svordomar gör de det alltså inte därför att ord och uttryck av detta slag objektivt sett är frekventa, utan för att de subjektivt sett är starka och laddade signaler. Kotsinas jämför ungdomars slang med vuxnas yrkesjargong och annat gruppspråk. När vi använder det språk som är förknippat med vårt yrke eller vår arbetsplats markerar vi medlemskap i en viss grupp. Så gör också ungdomar. De distanserar sig från vuxenvärlden med hjälp av sitt språk, och det är självklart att de samtidigt gör det på ett sätt som retar dem som makten haver, nämligen de vuxna.

Allt har sin pragmatiska orsak

Nu är det ju inte endast samtalsstilen och slangorden (inklusive svordomarna) som gör att ungdomssamtal låter annorlunda. Det är också förekomsten av det som vuxna upplever som "onödiga småord".

För den som sysslar med språkvetenskap är kapitlet om småorden extra läckert. Kotsinas exemplifierar dem med belysande citat, diskuterar hur de har förändrats till sitt innehåll och visar vilken funktion de har i dag. Här finns en stark närhet mellan empiri (det språk som lever och

utvecklas runt språkforskaren Kotsinas) och teori (det hon vet om hur människans språk är uppbyggt, hur det fungerar och hur det förändras). Det är mitt i detta kapitel jag begriper att Kotsinas bok borde bli kursbok för språkstudier för att de skall lära sig att den språkteori de pluggar är levande realitet och användbar kunskap också på fältet.

Och hur bringar man reda i det som ser ut att vara ett kaos av småord, s.k. samtalspartiklar, som *så här, bara, då, liksom, typ, ungefär, alltså, precis* och *exakt*? I rutan här ovanför återger jag ett av Ulla-Britt Kotsinas autentiska exempel. Hennes tolkning av partiklarnas funktion i sammanhanget visar att man mycket väl kan bringa reda i kaoset.

Kotsinas låter sin analys utmynna i ett konstaterande att samtalspartiklarnas funktion är att signalera till lyssnaren hur ett yttrande skall tolkas. De är med andra ord långt ifrån onödiga. Det som en vuxen reagerar på är att de är många och delvis andra än de samtalspartiklar som används i vuxenvärlden. Kotsinas slutsats är att ungdomar som ännu inte har nått vuxenkompetens i sitt språk har ett påtagligt behov av att öppet signalera hur de vill bli tolkade. Jag leker med tanken att denna öppenhet och vilja att bli rätt förstådd är raka motsatsen till vad en vuxen politiker vill när han eller hon talar. Man kanske borde forska närmare i det?

Vem bör läsa boken?

Jag har redan framhållit att kopplingen mellan språkvetenskaplig teori och språkbrukarempiiri gör boken speciellt intressant och nyttig för språkforskaren. Dessutom vill jag framhålla att Kotsinas genomgående skriver på ett sätt som inte förutsätter språkvetenskapligt kunnande. Hennes exempel är tillräckligt många och välvalda för att den som har glömt (eller aldrig har lärt sig) språkvetenskaplig terminologi ändå skall kunna hänga med. Den här boken kan läsas av t.ex. lärare, språkvårdare och människor som arbetar med och för ungdomar.

Kotsinas material är sverigesvenskt och det kan därför kännas en aning främmande om man som läsare nöjer sig med att hålla sig på ytan. Även om finlandssvenska ungdomar kanske inte talar om *knasiga nollåttor* och *skitfräscha grabbar* så har vi ju *korkade hesabor* och *dösnygga*

konder (som stiliga unga män kallas i Helsingforsslangen). För att inte tala om alla ljudord, allt kroppsspråk, de fula orden och samtalspartiklarna. Kotsinas ungdomar använder delvis andra ord än dem vi är vana vid, men de använder dem i samma syfte och med samma funktion som våra ungdomar gör.

Jag vill däremot inte rekommendera boken för den som vill bevara sina förutfattade och negativa åsikter om ungdomsspråk. Det finns nämligen en risk för att Ulla-Britt Kotsinas argumentering biter och det vore ju synd. Vad är skönare än att tänka gamla tankar och ge uttryck för sina gamla och trygga åsikter?

Marika Tandefelt

Ulla-Britt Kotsinas, *Ungdomsspråk*. Ord och stil 25. Språkvårdssamfundets skrifter. Uppsala 1994. 184 sidor.

Vrålbedåriskt

Ulla-Britt Kotsinas har gett ut en slangordlista med stockholmsk flickslang från 1932, som hon kommenterar och diskuterar. Ursprungligen har ordlistan varit den 18-åriga Astrid Brismans specialarbete i modersmålet, ett mycket ambitiöst arbete i sitt slag.

I boken *Vrålbedåriskt* utgörs de trettio första sidorna av själva ordlistan. Kotsinas återger Astrid Brismans text och hennes kommentarer i sin helhet. I den andra delen behandlar Kotsinas innehållet i ordlistan ur många olika synvinklar, bl.a. diskuterar hon begreppet *flickslang*. Finns flickslang och hur ser den i så fall ut? Vi vet relativt litet om flickors slang på 1930-talet, även om pojkslangen är väldokumenterad. En orsak till det här är enligt Kotsinas att de manliga forskarna inte känt till unga flickors vardagsliv. Läsaren får också en inblick i vilken typ av fortsatt utveckling orden i Astrid Brismans lista har genomgått. I den tredje och sista delen av boken har Brismans ord sorterats i betydelsegrupper och samtidigt ges året för det första belägget i de s.k. Stockholms-samlingarna. Kotsinas har nämligen kontrollerat Brismans ord emot slangorden i en excerptsamling

som finns på Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.

Vrålbedåriskt erbjuder mycket intressant och värdefull detaljinformation om slang och dess

Ungdomsliv på 1930-talet.

utveckling. Speciellt givande är det att få en inblick i vad 1930-talets flickslang har gått ut på. Astrid Brisman har försett sökorden i sin ordlista med många allmänspråkliga synonymer samt exempel på hur slangorden användes.

Exempel ur Astrid Brismans ordlista:

apfodral, apskaft = knöl, idiot

babbla = prata, skvallra

klaffen = munnen, i uttrycket **håll klaffen**

schava = gå och släpa benen efter sig

snärj = besvär. Ex. "Du må tro jag hade ett snärj att hitta hit!"

Själv beskriver Astrid Brisman sin slang, flickslangen, som "det fattigaste, mildaste, osjälvständigaste och mest intetsägande av alla förekommande slangspråk". En typisk egenskap hos Brismans ordlista, och eventuellt också hos flickslangen, är enligt Kotsinas att den är rik på värderande ord och fraser som t.ex. *klämfull*, *ärkeflott*, *tjongig* 'rolig', *sviniös* och *tjostig* 'svår'. Ett annat drag är att svordomar (med undantag av milda kraftuttryck som *farao* och *sabla*) och uttryck med anknytning till sex saknas.

Astrid Brisman karakteriserar även sin slang som flyktig: "Somliga ord försvinna, andra rycka in i stället, helt nya komma till, och om två år eller tre skall ingen längre känna igen det språk som skolflickan i Stockholm talade vid årsskiftet 1931–32". Men slangen är ändå ett förvånansvärt stabilt språk. Många av Brismans ord går nämligen igen i dag, antingen i slang eller talspråk. Kotsinas har också funnit att många av de ord som Brisman tar upp inte var helt nya på 1930-talet, utan att de hade använts långt tidigare – mer än 100 av dem redan på 1800-talet.

Kotsinas diskuterar ord vars stilvärde har "stigit" eller "sjunkit" sedan 1930-talet. Exempel på slangord från trettioåret som i dag ingår i vardagligt talspråk är *fänig*, *plugga* och *tjej*. Ord som har tagit steget vidare till standardspråket är t.ex.

banta och *gilla*. Ytterligare kan man i Brismans lista finna två i dag så all dagliga och frekventa ord som *jobba* 'arbeta i allm.' och *jobbig* 'svår, besvärlig', vilka med bibehållen betydelse används i dagens standardspråk. En intressant detalj är att substantivet *jobb* enligt Brisman "användes utan någon betydelse i uttrycket 'vara styv, haj, spänstig, dålig, klen osv. på ett jobb'". Substantivet *jobb* tycks alltså ha fått betydelsen 'arbete' från verbet *jobba* först efter 1930-talets början.

För att kunna säga i vilken mån Brismans slangord fortfarande lever kvar har Kotsinas jämfört hennes ord med resultatet från en undersökning 1988, där Stockholmsungdomar fick ange betydelsen av äldre slangord. Vissa slangord tycks vara mycket slitstarka; de lever vidare antingen som slang eller som normalord i ungdomsspråket i dag. En del av de ord som finns i Brismans lista förekommer också hos Stockholmsungdomar (1988) och hos Helsingforsungdomar (1988), bl.a. *doja*, *grabb*, *tjej*, *kille*, *nulle*, *käka* och *stålar*.

Av Brismans ordlista framgår att substantiv, adjektiv och verb som bildats utgående från samma stam och som på 1930-talet ingått i slangen, senare ofta har gått skilda vägar. T.ex. uttrycket *ha dille på något* lever kvar i slangen, men däremot tycks adjektivet *dillig*, som bland annat använts om en melodi som man lätt får dille på, ha fallit ur bruk. Substantivet *käk* används fortfarande som en benämning på mat, medan adjektivet *käkig* 'god (om mat och sötsaker)' inte längre används.

Vrålbedäriskt är en informativ och rolig bok för alla som är intresserade av slang eller ordens historia i allmänhet. Den erbjuder fascinerande läsning, även om den bygger på endast en persons kunskaper om slang – eller kanske precis därför.

Hanna Lehti-Eklund

Ulla-Britt Kotsinas, *Vrålbedäriskt. En bok om flickslang. Astrid Brismans slangordbok 1932*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 78. Stockholm 1994. 173 sidor.

Finlandssvenskt ungdomsspråk

Skolslang

Trots att mycket litet finns publicerat om den finlandssvenska slangen har många ändå intresserat sig för ämnet och forskat kring det.

Bl.a. gjorde en grupp forskare och studenter vid Helsingfors universitet en slangspråksundersökning år 1988. Den gjordes bland skolelever i årskurs 9 i Helsingfors och Esbo. Eleverna fick besvara en enkät och skriva ned alla de slangmotsvarigheter som de kände till för givna nyckelord som t.ex. *alkohol, vän, dum* och *pengar*.

Undersökningen presenterades i Språkbruk 1/1990 av Ilse Cantell och Leif Nyholm. Resultaten finns tillgängliga i rapporten *Helsingforsslang nu. En skolenkät 1988*.

Cantell, Ilse – Lehti-Eklund, Hanna – Nyholm, Leif – Salokivi, Jouni: *Helsingforsslang nu. En skolenkät 1988*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:12, Yliopistopaino 1989. 88 + 49 sidor.

Nytt projekt

Ett nytt forskningsprojekt om skolelevers språk i Helsingfors har startat hösten 1994. Inom ramen för projektet kartläggs och beskrivs muntlig språkfärdighet och attityder till språket bland svensk-språkiga skolungdomar i Helsingfors. Det är inte fråga om en slangspråksundersökning, utan avsikten är att ta upp bl.a. följande frågor:

– Hurdana attityder har ungdomar i språkliga frågor och vilken är ungdomarnas inställning till svenskan?

– Vilka strukturella drag kännetecknar ungdomarnas språk? Hur skiljer det sig från vuxenspråket eller standardspråket?

– Vilken förmåga har de unga till stilistisk variation? Kan man iakta en stilistisk skillnad vid övergången till en mer formell talsituation?

Språk och attityder bland Helsingforssvenska ungdomar genomförs som ett samarbetsprojekt mellan Helsingfors universitet (Nordica), Forskningscentralen för de inhemska språken och utbildningsstyrelsen, som har tagit initiativ till undersökningen.

Jamima Löfström

